

پیامدهای جنگ اوکراین برای تجارت جهانی

نویسندگان

آرزو زارع عسکری*

دانش آموخته دکتری روابط بین الملل

احسان جعفری فر

دانش آموخته کارشناسی ارشد روابط بین الملل

چکیده

هدف اصلی این مقاله تحلیل جنگ اوکراین از منظر اقتصاد سیاسی است. پیامدهای اقتصادی جنگ اوکراین را بر اساس این دیدگاه می‌توان به سه سطح تقسیم کرد که عبارت‌اند از؛ تأثیر جنگ بر اقتصاد اوکراین؛ تأثیر جنگ بر اقتصاد روسیه؛ و تأثیر جنگ بر اقتصاد جهانی. تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده در این پژوهش با استفاده از دو نظریه اقتصاد سیاسی رئالیستی و لیبرالیستی صورت گرفت. یافته‌های پژوهش نشان دادند که در سطح اقتصاد اوکراین روسیه به دیدگاه رئالیستی کوشیده است علاوه بر بهره‌گیری از اقتصاد در راستای تقویت توان نظامی و تضعیف توان نظامی اوکراین به یک برتری در میدان نبرد دست پیدا کند. در سطح اقتصاد روسیه نیز نگاه غالب به دو دسته تقسیم می‌شود؛ در وهله نخست همگرایی کشورهای لیبرالی دموکراسی و متحدانشان در مناطق مختلف را می‌توان به عنوان تجلی نظریه وابستگی متقابل مورد تجزیه و تحلیل قرار داد اما در موضع واکنش به روسیه، موضع آنان به جایگاه رئالیستی سوق پیدا می‌کند. در سطح اقتصاد جهانی نیز اثرپذیری اقتصاد جهانی از جنگ اوکراین بازنمایاننده نظریه وابستگی متقابل و اثرپذیری کشورهای از کنش‌ها و واکنش‌های یکدیگر است. به صورت کلی دولت‌ها همچنان از اقتصاد در قالب نظریه رئالیستی بهره می‌گیرند و حتی وابستگی متقابل برخی دولت‌ها نیز در مقابل دیگران به موضع رئالیستی سوق پیدا می‌کند.

واژگان کلیدی: روسیه، اوکراین، جنگ، تجارت بین‌المللی، اقتصاد جهانی

* نویسنده مسئول

مقدمه

پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی اوکراین یکی از کشورهایی بود که در اروپای شرقی استقلال خود را اعلام کرد. این کشور در منطقه‌ای قرار گرفته است که روسیه آن را خارج نزدیک خود می‌نامد و از نظر ژئوپلیتیکی برای مسکو حیاتی محسوب می‌شود (رستمی، ۱۳۹۳: ۳۶). اوکراین از ابعاد مختلف برای روسیه حائز اهمیت بود و از این رو، مسکو تلاش کرد تا این کشور را در مدار خود نگه دارد. از نظر هویتی نیز از دید برخی صاحب‌نظران و پژوهشگران اوکراین مادر تمدن روس است (Mykhaleiko, 2020: 491). نزدیکی روسیه به غرب، اتحادیه اروپا و ناتو موجب نگرانی و پریشانی روس‌ها شد و در نتیجه این فرآیند، روسیه بحران کریمه را در سال ۲۰۱۴ رقم زد. این مداخله تا الحاق کریمه با اشغال شرق اوکراین پیش رفت. در نتیجه این درگیری‌ها، ابتدا کریمه با استفاده از حق تعیین سرنوشت به گونه‌ای جنجالی استقلال خود را اعلام کرد و سپس با یک همه‌پرسی به روسیه ملحق شد. در ادامه این تحولات، ولادیمیر پوتین در ۲۴ فوریه ۲۰۲۲ تجاوز نظامی خود به اوکراین را آغاز کرد. این جنگ، تنش و بحران را از زمان پایان فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی به مرزهای اروپا آورد و تأثیر مستقیمی بر اقتصاد، امنیت و تجارت جهانی گذاشت. جنگ اوکراین پس از همه‌گیری کووید ۱۹ یک شوک برای اقتصاد و تجارت جهانی محسوب می‌شود که پیامدهای منفی را برای جهان به همراه داشته است (Khudaykulova et al., 2022). از آنجا که روسیه و اوکراین هر دو از تولیدکننده غله جهانی محسوب می‌شوند، این جنگ نخستین پیامد خود را بر امنیت غذایی جهان نشان داده است. محافل غربی پوتین را متهم کرده‌اند که از غذا به عنوان اسلحه استفاده می‌کند (Nóia, 2022). (Júnior et al., 2022).

جنگ اوکراین تنها به اثرگذاری بر غله محدود نماند. از آنجا که روسیه مهم‌ترین منبع تأمین انرژی برای اروپا محسوب می‌شد، شوک بعدی متوجه انرژی گردید. مسئله تأمین منبع جایگزین انرژی برای اروپا و همچنین مقابله با زمستان ۲۰۲۲-۲۰۲۳ که از آن به زمستان سخت تعبیر می‌شد، مهم‌ترین دلمشغولی اروپایی‌ها را تشکیل می‌داد. در نتیجه این تحولات قیمت انرژی به طرز بی‌سابقه‌ای افزایش یافت. برای تقلیل و کاهش بحران ناشی از بلوکه شدن صادرات غله از طریق دریای سیاه، سازمان ملل متحد و اوکراین توانستند روس‌ها را به یک موافقت‌نامه صادرات غله متقاعد کنند (Lepskiy & Lepska, 2023: 422). جنگ اوکراین همچنین بر بازارهای توریسم و گردشگری نیز تأثیر منفی گذاشته است (Balli et al., 2022). از بعد امنیتی و سیاسی نیز این تهاجم پیامدهای عمده‌ای داشته است. برخی پژوهشگران معتقدند جنگ اوکراین تأثیری مهم را بر ناتو گذاشته است. از دید آن‌ها جنگ اوکراین نشان داد سازمان‌های امنیتی بین‌المللی توانایی و قابلیت چندانی برای جلوگیری از جنگ ندارند. از این رو ناتو فعالانه به این مناقشه

پیوست تا بتواند در مقوله صلح‌سازی فعال باشد و به نوعی به دور از درگیری مستقیم نظامی با روسیه، به نوعی جاه‌طلبی‌های مسکو را محدود و مهار کند (Lepskiy & Lepska, 2023: 402).

بنابراین می‌توان طیف متنوعی از تأثیرات و پیامدها را مورد شناسایی قرار داد که در نتیجه جنگ اوکراین به وجود آمده و یا تقویت شده‌اند. هدف این مقاله بررسی و مطالعه تأثیرات جنگ روسیه و اوکراین بر تجارت جهانی است. جنگ بین روسیه و اوکراین باعث ایجاد آشفتگی در بازارهای مالی شده و بهبود اقتصاد جهانی را دستخوش تردیدها و ابهامات زیادی کرده است. در این مقاله تأثیرات جنگ بر اقتصاد جهانی با استفاده از گزارش‌های سازمان‌هایی مانند سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه، سازمان تجارت جهانی، بانک جهانی، سازمان ملل متحد، صندوق بین‌المللی پول، کنفرانس سازمان ملل متحد در تجارت و توسعه مورد بررسی قرار می‌گیرد. به طور خلاصه، طبق نتایج این تحقیق، درگیری بین روسیه و اوکراین از سه کانال اصلی شامل تحریم‌های مالی، افزایش قیمت کالاها و اختلالات زنجیره تأمین بر اقتصاد جهانی تأثیر خواهد گذاشت. در بخش اول مقاله دلایل، انگیزه‌ها و پیش‌زمینه جنگ بیان شده و در بخش دوم به اثرات اقتصادی جهانی جنگ پرداخته شده است.

پیشینه تحقیق

در رابطه با تأثیر جنگ اوکراین بر تجارت و اقتصاد جهانی در ادبیات فارسی کارهای تحقیقاتی زیادی به چشم نمی‌خورد. درج (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان «تأثیر جنگ ۲۰۲۲ روسیه و اوکراین بر اقتصاد بین‌الملل» کوشیده است پیامدهای اقتصادی جنگ اوکراین را بر اقتصاد جهانی مورد مطالعه قرار دهد. وی معتقد است بحران‌های ناشی از تحولات اوکراین آسیب‌های زیادی به اقتصاد جهانی به ویژه در امر نرخ تورم و افزایش قیمت‌ها داشته است و این روند همچنان رو به افزایش است. در این مقاله استدلال شده است که در این جنگ، تصمیمات سیاسی رهبران بر تصمیمات اقتصادی آنان اولویت و ارجحیت داشته است. در ادبیات انگلیسی کارهای پژوهشی قابل توجهی وجود دارد. اما از آنجا که ممکن است پیامدهای جنگ اوکراین در سال‌های بعد نیز اقتصاد و تجارت جهان را تحت تأثیر بیشتری قرار دهد، این مطالعات صورت گرفته به عنوان مطالعات ابتدایی در نظر گرفته می‌شوند. گونت و همکاران^۱ (۲۰۲۲) در پژوهشی با عنوان «پیامدهای جنگ اوکراین برای اقتصاد جهانی» کوشیده‌اند اثرات این جنگ را بر مسائل اقتصادی در سطح جهان بررسی کنند. از دید نویسندگان این مقاله، جنگ اوکراین هم ابعاد سیاسی و امنیتی دارد و هم ابعاد اقتصادی. از نظر سیاسی و اجتماعی و امنیتی این جنگ منجر به آوارگی و تلفات انسانی زیادی شده و از نظر اقتصادی نیز، اقتصاد اوکراین، روسیه و اقتصاد جهانی را تحت تأثیر خود قرار داده است. خدایاکولووا و همکاران^۲ (۲۰۲۲) نیز در مقاله «پیامدهای اقتصادی و اثرات جنگ اوکراین و

¹ Guenette et al,

² Khudaykulova et al.

روسیه» به تأثیر پیامدهای اقتصادی جنگ اوکراین پرداخته‌اند. از دید آن‌ها جنگ اوکراین و تحریم‌های فزاینده علیه روسیه آسیب‌پذیری اقتصادی را از مرزهای ملی فراتر برده و آن را پدیده‌ای جهانی کرده است. مباح و واسوم^۳ (۲۰۲۲) در پژوهشی با عنوان «جنگ روسیه و اوکراین ۲۰۲۲: مروری بر تأثیر اقتصادی بحران روسیه و اوکراین بر ایالات متحده آمریکا، بریتانیا، کانادا و اروپا» استدلال می‌کنند اگرچه تحریم‌های ناشی از جنگ اوکراین که بر روسیه تحمیل شده اقتصاد این کشور را با بحران بزرگی روبرو کرده، اما پیامدهای این بحران تنها به روسیه محدود نیست و بحران اقتصادی و تجاری تقریباً به سراسر جهان اشاعه یافته است. گلاوبل و همکاران^۴ (۲۰۲۲) در مقاله‌ای با عنوان «جنگ در اوکراین، تجارت کشاورزی و خطرات امنیت غذایی جهانی» استدلال کردند که جنگ در اوکراین تبعات منفی و زیانباری را بر تجارت محصولات کشاورزی، به ویژه غله داشته است. مهم‌ترین پیامد این امر را نیز می‌توان در به خطر افتادن امنیت غذایی جست. نژیوا و میسویک^۵ (۲۰۲۲) در مقاله‌ی خود با عنوان «جنگ در اوکراین: چالش‌هایی برای اقتصاد جهانی» بر این دیدگاه هستند که جنگ اوکراین دارای پیامدها و اثرات زیان‌بار قابل توجهی بر اقتصاد روسیه و جهان است. از دید نویسندگان این مقاله، تحریم‌های غرب علیه روسیه می‌تواند اقتصاد این کشور را به وضعی بدتر از سال ۱۹۹۸ تبدیل کند اما این امر تنها محدود به روسیه نیست؛ زیرا اثرات اقتصادی جنگ اقتصاد جهان را نیز تحت تأثیر خود قرار داده است. اوزیلی (۲۰۲۲) در مقاله‌ای با عنوان «پیامدهای اقتصاد جهانی تهاجم روسیه به اوکراین» کوشیده است به مطالعه اثرپذیری اقتصاد جهانی از این بحران بپردازد. او در این مقاله استدلال می‌کند تحریم‌های اعمالی بر روسیه اگرچه با هدف ضربه زدن به اقتصاد این کشور اعمال شد اما نتیجه آن اختلال در زنجیره تأمین بود. نتیجه این امر افزایش قیمت‌ها و همچنین افزایش نرخ تورم بوده است. از دید نویسنده این مقاله، اثرات اقتصادی آن اگرچه در وهله نخست مربوط به اقتصادهای روسیه و اروپا بود، اما به این دو حوزه محدود نماند و به یک معضل و بحران اقتصادی در سطح جهان مبدل شد.

مبانی نظری

اقتصاد سیاسی به رابطه بین سیاست و اقتصاد می‌پردازد. دو تعریف از اقتصاد سیاسی طیف گسترده‌ای از رویکردهای خاص و کلی را در بر می‌گیرد. در سطح نخست رفتار افراد بطور انفرادی مورد توجه قرار می‌گیرد در حالی که در سطح دوم، اغلب کمیت‌های کلان (بزرگتر) تحت تأثیر قرار خواهند گرفت. باید گفت که اقتصاد دولت‌ها انعکاسی از سیاست‌های داخلی و خارجی آن است می‌تواند تحت تأثیر عوامل ارادی یا غیر ارادی قرار بگیرد. برای مثال بیماری، خشکسالی، قحطی و... متفاوت از شرایطی است که دولت‌ها با برنامه ریزی یا اتخاذ سیاست‌های مشخصی بر اقتصاد ملی تأثیر می‌گذارند. البته باید توجه داشت که در

³ Mbah & Wasum

⁴ Glauben et al.

عصر ارتباطات و وابستگی متقابل (با درجات مختلف) اقتصاد کشورها و شبکه ارتباطات اقتصادی نیز می‌تواند تحت تأثیر سیاست‌های یک کشور باشد. در همین راستا در خصوص رابطه بین اقتصاد و جنگ نظریاتی متعددی بررسی شده است که این جنگها می‌تواند یک کشور را در موقعیت تهاجم یا تدافع قرار بدهد. در برخی دامنه جنگ و تاثیراتی که روی اقتصاد می‌گذارد فراتر از محدوده طرفین درگیر است. با این حال برای مهار جنگ یا دلایل وقوع آن ایده‌های متفاوتی در اقتصاد سیاسی مطرح شده است. به طور کلی نظریات اقتصادی سیاسی شامل نظریات رئالیستی و لیبرالیستی به همراه مارکسیستی است.

برخلاف لیبرال‌ها که اقتصاد باز و آزاد را زمینه مناسبی برای مهار جنگ و تحکیم صلح به حساب می‌آورند، در چهارچوب پارادایم رئالیسم، حتی اوضاع باز و آزاد اقتصادی نیز نمی‌تواند مانع اصل رقابت حاد بر سر قدرت شود. بنابراین، رقابت‌های اقتصادی در چهارچوب نظام سرمایه‌داری نیز جلوه‌ای از رقابت بر سر قدرت است و همین رقابت می‌تواند مقدمه‌ای برای برخوردهای خشونت‌آمیز و جنگ باشد. دولت‌ها، طبق این اصل که در اوضاع آنارشیک غیر از قدرت ملی‌شان تضمینی برای جلوگیری از توسل به زور دولت‌های دیگر وجود ندارد، سیاست خود را بر اساس حداکثر سازی موقعیت قدرت ملی بنا می‌کنند. در این چهارچوب، منفعت بنیادی دولت‌ها بقاست، نه خوب زیستن. دولت‌ها برای دستاوردهایی که ممکن است از طریق همکاری‌های اقتصادی کسب کنند همکاری نمی‌کنند، بلکه این دستاوردها، در صورتی که در قدرت نسبی دولت‌ها تأثیر مثبت بگذارند، آن‌ها را به همکاری باهم دیگر می‌کشاند. در عمل نیز، از آنجا که رقابت بر سر قدرت نوعی بازی با حاصل جمع صفر است، امکان همکاری محدود و احتمال نزاع بیشتر می‌شود (سلیمیان و الماسی فرد، ۱۳۹۹: ۱۸۵-۱۸۴). رئالیسم در عین حالی که به کاستی از نقش اخلاقی و ایدئولوژیک در روابط بین‌المللی تاکید می‌کند، همچنین از اهمیتی که به قدرت و منافع ملی می‌دهد، عقیده دارد. طبق رئالیسم، طرف‌ها در سیاست و روابط بین‌المللی به دنبال حفظ و بهبود منافع و قدرت خود هستند و اتخاذ تصمیمات بر اساس منافع ملی است. نظریه رئالیستی معتقد است که نظم بین‌المللی به طور طبیعی خشن و متنازع است و تلاش‌های دیپلماتیک و صلح‌آمیز باید به همراه تمرکز بر قدرت انجام شود.

همچنین اقتصاد سیاسی بین‌المللی با تعامل دولت‌ها و تجارت بین‌المللی سروکار دارد. دولت‌ها گرچه به دنبال قدرت هستند؛ اما علایقی دارند که با انباشت ثروت در ارتباط است و بازار و تجارت بین‌الملل نیز از ملاحظات قدرت برکنار نیست اما یکی از چالش‌های سیاسی مهمی که در برابر لیبرال‌ها وجود دارد اینجاست که میان منطق تجارت آزاد و منطق استقلال سیاسی و امنیت ملی تعارض به وجود می‌آید و ممکن است یک از آن‌ها فدای دیگری گردد. لیبرال‌ها معمولاً چنین تعارضی را نمی‌پسندند و برآنند که بین

تجارت آزاد و صلح و امنیت بین‌المللی ارتباط مثبت وجود دارد، اما رئالیست‌ها منتقد چنین ایده‌ای هستند، چراکه وابستگی متقابل را مانع جنگ نمی‌دانند. از این رو، آن‌ها به خودکفایی اقتصادی ملی بسیار بها می‌دهند، هر چند که به بهای استفاده نا بهینه از منابع کمیاب تمام شود. امروزه، اعمال مجازات اقتصادی از سوی قدرت‌های اقتصادی، اعم از یک‌جانبه یا چندجانبه، علیه کشورهایی که با آن‌ها مشکلات سیاسی دارند، گزینه خودکفایی برای این کشورها را جذاب کرده است (قنبر لو، ۱۳۹۳: ۱۰۵). به عبارتی از منظر اقتصاد سیاسی، تحریم اقتصادی یکی از ابزارهای کنترل کشورهایی است که در راستای منافع اقتصادی و سیاسی کشورهای مسلط، رفتار نمی‌کنند. تحریم‌ها ابزارهای اقتصادی هستند که برای دستیابی به اهداف سیاست خارجی از آن‌ها استفاده می‌شود (حسینی محبوب و همکاران، ۱۴۰۰: ۳۵).

نظریات اقتصاد سیاسی بیان می‌دارند که در روابط بین دولت‌ها، تمامی کشورها به یکدیگر وابسته هستند و تأثیر یک رویداد سیاسی محدود به مرزهای تأثیرزا نیست. در این حالت، می‌توانید تأثیر اقتصادی جنگ اوکراین را بر اقتصاد نه‌تنها اوکراین، بلکه روسیه و اقتصاد جهانی نیز مورد بررسی قرار دهید.

پیشینه جنگ روسیه و اوکراین

موقعیت جغرافیایی و ژئوپلیتیکی روسیه به همراه در اختیار داشتن تسلیحات هسته‌ای، این کشور را به یکی از قدرت‌های جهانی برجسته‌ای تبدیل کرده است. روسیه با کنترل جغرافیای اوراسیا و دارا بودن ساختار ژئوپلیتیکی خاص به‌عنوان کشوری تأثیرگذار و مهم در تحولات بین‌المللی و معادلات جهان به رسمیت شناخته شده است (Karabayram, 2007). روسیه که در یک جغرافیای مهم ژئوپلیتیکی واقع شده است، بیشترین مساحت سطح جهان را دارد. این کشور با نفت، گاز طبیعی، مس، آهن و بسیاری دیگر از معادن و منابع جنگلی غنی، یک صادرکننده مهم مواد خام و انرژی است (Dugin, 2015). روسیه در دهه ۱۹۹۰ با تأثیر بحران اقتصادی وارد یک تحول اقتصادی شد، با تنگ کردن مرزها، قدرت امپریالیستی و ابرقدرت سابق خود را در عرصه بین‌المللی از دست داد، وارد درگیری با چین شد و از سوی دیگر با تقاضاهای استقلال بیشتری از سایر مناطق خودمختار فدراسیون روبرو شد (Nygren, 2008). کشورهای اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی سابق همواره دارای اهمیت بوده‌اند و روابط نزدیک این کشورها با سازمان‌های بین‌المللی مانند اتحادیه اروپا و ناتو باعث نگرانی روسیه شده است. در مورد اوکراین، هم به دلیل موقعیت ژئوپلیتیکی و هم نقشی که در تاریخ روسیه دارد، برای روسیه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (Sander Christensen, 2020). اوکراین که در سال ۱۹۲۲ به اتحاد جماهیر شوروی پیوست، در سال ۱۹۹۱ اتحادیه را ترک کرد و در دوره بعد به یکی از

اعضای مؤسس کشورهای مشترک‌المنافع تبدیل شد. اگرچه اوکراین پس از اتحاد جماهیر شوروی استقلال خود را اعلام کرد، اما در دوره گذشته نتوانست به ساختار سیاسی باثباتی دست یابد و بین کشورهای غربی و روسیه در نوسان بود. اوکراین که در دوران انقلاب نارنجی و دوره یوشچنکو از سیاست دور با روسیه پیروی می‌کرد، به دلیل اشتراک ناوگان دریای سیاه، مشکل انرژی و نزدیک شدن به آن با کشورهای غربی، بحران‌های مختلفی را با روسیه تجربه کرد (Plokhy, 2017).

اعلامیه دولت اوکراین مبنی بر تعلیق توافقنامه انجمن که قرار بود در نوامبر ۲۰۱۳ بین اوکراین و اتحادیه اروپا امضا شود، در دستور کار سایر کشورها قرار گرفت و به یک بحران بزرگ تبدیل شد (Traynor & Grytsenko, 2013). این بحران که با الحاق کریمه به روسیه ادامه یافت، به یک مشکل بین‌المللی تبدیل شد (Silva & Volkova, 2018). موقعیت اوکراین بین اروپا و روسیه، تسلط آن بر دریای سیاه و این واقعیت که آن‌ها و روس‌ها از یک نژاد محسوب می‌شوند، اوکراین را در سیاست روسیه برجسته می‌کند. به همین دلیل، روسیه اقداماتی را انجام می‌دهد تا از پیشروی کشورهای غربی به سمت اوکراین جلوگیری کند (Feklyunina, 2016; Kuzio, 2018).

سال ۲۰۱۴ به‌عنوان یک نقطه عطف در روابط روسیه و اوکراین در نظر گرفته می‌شود. در این زمان ویکتور یانوکویچ روس‌گرا رئیس‌جمهور اوکراین بود که سیاست‌های وی موجب بروز اعتراضاتی در کشورش شد و در نهایت دولت وی فروپاشید و او نیز به روسیه گریخت (زمانی، ۱۳۹۲: ۸۹۲). پس از هفته‌ها اعتراض به‌عنوان بخشی از جنبش یورو میدان (۲۰۱۳-۲۰۱۴)، ویکتور یانوکویچ، رئیس‌جمهور طرفدار روسیه و رهبران پارلمان اوکراین توافقنامه‌ای را امضا کردند که خواستار برگزاری انتخابات زودهنگام در ۲۱ فوریه ۲۰۱۴ می‌شد. رهبران مناطق روسی‌زبان شرقی اوکراین ادامه وفاداری خود را به یانوکویچ اعلام کردند که همین منجر به ناآرامی‌هایی در مناطق شرقی طرفدار روسیه گردید. این آشفتگی به دنبال جنگ دونباس بود که با الحاق کریمه به روسیه در مارس ۲۰۱۴ و تشکیل دو کشور شبه جدایی‌طلب تحت حمایت روسیه جمهوری خلق دونتسک و جمهوری خلق لوهانسک آغاز شد (رضا پور و مجیدی، ۱۴۰۰: ۷۴-۷۳). در ۱۴ سپتامبر ۲۰۲۰، رئیس‌جمهور اوکراین، ولودیمیر زلنسکی، استراتژی جدید امنیت ملی اوکراین را تصویب کرد که توسعه مشارکت متمایز با ناتو را به‌منظور عضویت در ناتو تضمین می‌کند. در مارس ۲۰۲۱، زلنسکی فرمانی را امضا کرد که «استراتژی خلع اشغال و ادغام مجدد قلمرو موقتاً اشغال‌شده جمهوری خودمختار کریمه و شهر سواستوپل» را تصویب کرد (National Security and Defense Council of Ukraine, 2020). از سال ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۲ روابط روسیه و اوکراین به وخامت بیشتری گرایید و در نتیجه جنگ در مناطق شرقی و

دونباس تشدید شد. در نهایت پوتین در ۲۴ فوریه ۲۰۲۲ اعلام کرد که تصمیم به آغاز عملیات نظامی در اوکراین گرفته است. وی گفت که هیچ برنامه‌ای برای اشغال خاک اوکراین وجود ندارد و از حق مردم اوکراین برای تعیین سرنوشت حمایت می‌کند. وی هدف از این عملیات را حفاظت از مردم منطقه عمدتاً روسی‌زبان دونباس عنوان کرد که از هشت سال پیش با تحقیر و نسل‌کشی رژیم کی‌یف روبرو بودند. دقایقی پس از اعلام پوتین، حملات روسیه به کی‌یف، خارکف، اودسا و منطقه دونباس آغاز شد. بلافاصله پس از حمله، زلنسکی اعلام کرد که حکومت نظامی در اوکراین برقرار است (Collinson, 2022).

بررسی تأثیرات اقتصادی جنگ روسیه علیه اوکراین

جنگ روسیه و اوکراین را می‌توان یک فاجعه انسانی دانست. از نظر اقتصاد سیاسی می‌توان از دو بعد اقتصاد سیاسی لیبرال و مفهوم وابستگی متقابل و همچنین اقتصاد سیاسی رئالیستی تأثیر جنگ را بر اقتصاد اوکراین مورد تحلیل قرار داد. علاوه بر این، آسیب اقتصادی این جنگ نیز در حال حاضر در سراسر جهان احساس می‌شود و همچنین این نگرانی وجود دارد که این جنگ و در نتیجه پیامدهای آن طولانی و فزاینده شوند (درج، ۱۴۰۱: ۳۷). تهاجم روسیه به اوکراین در ۲۴ فوریه، بهبودی رشد اقتصادی و تجاری اندکی را که پس از بیماری همه‌گیر کووید ایجاد شده بود را از بین برد و فاجعه‌ای را در سراسر منطقه به راه انداخت که در نتیجه آن زندگی، خانه‌ها و زیرساخت‌ها را ویران کرد. اما این پیامدها تنها در سطح منطقه و یا کشور اوکراین نبوده است و پیامدهای آن به شدت در سطح جهانی قابل مشاهده هستند. اثرات اقتصادی جنگ اوکراین در سه دسته قابل تحلیل هستند که در این پژوهش در ابتدا تأثیر آن بر اقتصاد اوکراین، سپس اقتصاد روسیه و در نهایت اقتصاد جهانی مورد تحلیل قرار خواهد گرفت.

۱- تأثیر جنگ بر اقتصاد اوکراین

از منظر اقتصاد سیاسی روسیه کوشیده است در قالب نظریه اقتصاد سیاسی رئالیسم از ابزار اقتصادی در کنار ابزار سیاسی و نظامی برای پیشبرد اهداف خود در جنگ اوکراین بهره بگیرد. از منظر اقتصاد سیاسی رئالیستی (برخلاف اقتصاد سیاسی لیبرالیستی) در اقتصاد نیز مانند سیاست دستاوردها نسبی هستند و نه مطلق از این رو برتری یکی به معنای افول دیگری است. حملات روسیه به مراکز زیرساختی و اقتصادی اوکراین نیز در همین راستا قابل ارزیابی است و تلاشی برای تضعیف توان اوکراین محسوب می‌شود. جنگ اوکراین در نخستین وضعیت خود، قربانی، یعنی کشور اوکراین را به شدت تحت تأثیر خود قرار داد. رویترز در ۵ ژانویه ۲۰۲۳ در گزارشی ادعا کرد که اوکراین در سال ۲۰۲۲ سنگین‌ترین و بزرگ‌ترین افول اقتصادی خود را از زمان استقلال از اتحاد جماهیر شوروی تجربه کرده است. در این گزارش همچنین ادعا شده که

داده‌های اولیه وزارت اقتصاد اوکراین نشان داده است تولید ناخالص داخلی ۳۰.۴ درصد در سال گذشته کاهش یافته و تحلیلگران اقتصادی می‌گویند خطرات و عدم اطمینان همچنان در سطح بالایی قرار دارد و حتی به‌ویژه اگر روسیه به حمله به زیرساخت‌های حیاتی در اوکراین ادامه دهد می‌تواند تشدید شود. یولیا سویرینکو، وزیر اقتصاد، کاهش تولید ناخالص داخلی را بزرگ‌ترین افول از زمان استقلال اوکراین از اتحاد جماهیر شوروی در سال ۱۹۹۱ توصیف کرد، اما به گفته وی این کاهش کمتر از حد انتظار بوده است (Harmash, 2023a). جدول زیر نشان می‌دهد چگونه تولید ناخالص داخلی اوکراین با تهاجم روسیه به این کشور به پایین‌ترین میزان خود در دوره استقلال این کشور رسیده است (Economics Observatory, 2022).

نمودار ۱ تولید ناخالص داخلی اوکراین از دهه ۱۹۹۰ تا ۲۰۲۲

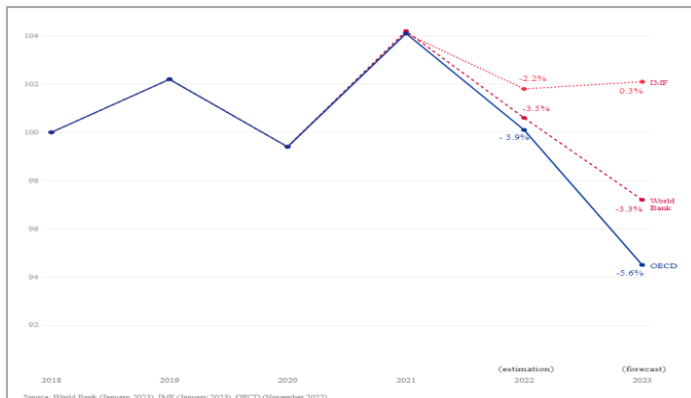
علاوه بر این در مارس ۲۰۲۲ حدود ۷۹ درصد از کسب‌وکارهای اوکراینی در معرض تعطیلی قرار گرفتند (Economics Observatory, 2022). بانک جهانی نیز در آوریل ۲۰۲۲ به نقل از پیش‌بینی بانک جهانی نوشت که اقتصاد اوکراین در سال ۲۰۲۲ با افول ۴۵ درصدی روبرو خواهد بود (Winfrey, 2022). بحران انرژی و هدف قرار گرفتن تأسیسات زیرساختی اوکراین موجب شده است مشاغل و کسب‌وکارها دچار آسیب جدی شوند. به‌عنوان نمونه مسئولان آرسلور میتال کریویی ریه، بزرگ‌ترین شرکت تولید فولاد در اوکراین، می‌گویند به دلیل کمبود انرژی تنها با ۲۵ درصد ظرفیت پیش از زمان جنگ کار می‌کنند و علاوه بر این کارشناسان معتقدند با کشیده شدن جنگ به سال سوم، تولید ناخالص داخلی اوکراین نیز ۵ درصد نسبت به سال ۲۰۲۲ افول خواهد کرد (Harmash, 2023b). اگر این ۵ درصد با توجه به کاهش ۳۰ درصدی سال گذشته در نظر گرفته شود، ملاحظه می‌گردد تولید ناخالص داخلی اوکراین در سال سوم بیش از یک‌سوم کوچک‌تر خواهد شد. با این حال، رویترز در فوریه ۲۰۲۳ در گزارشی نوشت که اقتصاد اوکراین

در برخی بخش‌ها توانسته است ثبات خود را بازابد (Harmash, 2023b). به صورت کلی، رویکرد روسیه در قبال اقتصاد اوکراین بر اساس نظریه رئالیستی که تمایزی میان سیاست و اقتصاد قائل نیست و هر دو وسیله پیشبرد اهداف و منافع بر اساس دستاوردهای نسبی می‌داند، قابل ارزیابی است.

۲- تأثیر جنگ بر اقتصاد روسیه

واکنش غرب در مقابل جنگ اوکراین از منظر اقتصادی هم در قالب نظریه رئالیستی و هم در قالب نظریه لیبرالیستی قابل ارزیابی است. از منظر اقتصاد سیاسی واقع‌گرایی تلاش غرب در وهله اول باید برای جلوگیری از توسعه و توان ماشین نظامی پوتین باشد که اقتصاد و تأمین هزینه‌های جنگ در این میان جایگاه مهمی دارند. ابزار غرب در این زمینه تحریم‌های گسترده علیه روسیه و بانک‌های این کشور بوده است. روسیه به‌واسطه تحریم‌های اعمالی غرب و همچنین هزینه کرد فراوان در حوزه تسلیحات و همچنین اعمال سقف قیمت خرید انرژی از سوی اتحادیه اروپا آسیب‌های اقتصادی قابل توجه را تجربه کرده است. بر اساس گزارش بانک جهانی، صندوق بین‌المللی پول (IMF) و سازمان همکاری اقتصادی و توسعه (OECD)، سال ۲۰۲۲ سال بدی برای اقتصاد روسیه بود. تخمین زده می‌شود که در سال ۲۰۲۲، تولید ناخالص داخلی روسیه حداقل ۲.۲ درصد در بهترین سناریو و تا ۳.۹ درصد در بدترین سناریو کاهش یافته است. اقتصاد روسیه ممکن است در سال ۲۰۲۳ به کوچک شدن خود ادامه دهد. پیش‌بینی می‌شود تولید ناخالص داخلی این کشور در بدترین سناریو (OECD) ۵.۶ درصد یا بر اساس گزارش بانک جهانی ۳.۳ درصد کاهش یابد. صندوق بین‌المللی پول رشد اندکی در سال ۲۰۲۳ (۰.۳ درصد) را پیش‌بینی می‌کند (European Council, 2022). جدیدترین تحلیل صندوق بین‌المللی پول با در نظر گرفتن تولد ناخالص داخلی روسیه ادعا کرده است که اقتصاد مسکو آسیب چندانی ندیده و در بلندمدت نیز انتظاراتی که از تحریم‌ها می‌رفته نیز برآورده نخواهند شد. با این حال، کارشناسان به این ارزیابی این‌گونه پاسخ داده‌اند که در نظر گرفتن تولید ناخالص داخلی برای ارزیابی وضعیت اقتصادی روسیه چندان درست نیست؛ زیرا تولید ناخالص داخلی شامل هزینه‌های نظامی و تسلیحاتی نیز می‌شود که موجب گمراهی می‌شود. نمودار زیر نشان‌دهنده پیش‌بینی تولید ناخالص داخلی روسیه در سال ۲۰۲۳ است (European Council, 2022).

پیامدهای جنگ اوکراین برای تجارت جهانی/ ۱۱

نمودار ۲ تأثیر جنگ اوکراین بر تولید ناخالص داخلی روسیه و پیش‌بینی سال ۲۰۲۳

بسته‌های تحریمی اتحادیه اروپا بر شرکت‌ها و کارتل‌های اقتصادی روسیه نیز تأثیرگذار بوده است. برآورد کمیسیون اروپا نشان می‌دهد شاخص اصلی بورس مسکو با آغاز جنگ و اعمال تحریم‌های اروپا به شدت آسیب‌دیده است (European Council, 2022) (نمودار زیر).

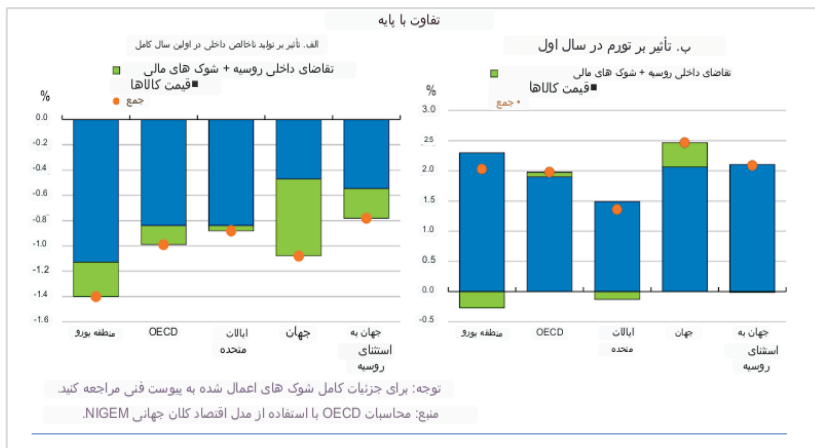

نمودار ۳ شاخص اصلی بورس مسکو پس از جنگ اوکراین

علاوه بر این، هزینه‌های تسلیحاتی و جایگزینی ادوات منهدم شده در جنگ موجب شده است هزینه تسلیحاتی روسیه از ۴.۱ درصد تولید ناخالص داخلی در سال ۲۰۲۱ به ۷ درصد در سال ۲۰۲۲ برسد (Inman, 2023). همین مسئله می‌تواند بر وخامت اقتصادی روسیه اثرگذاری منفی داشته باشد.

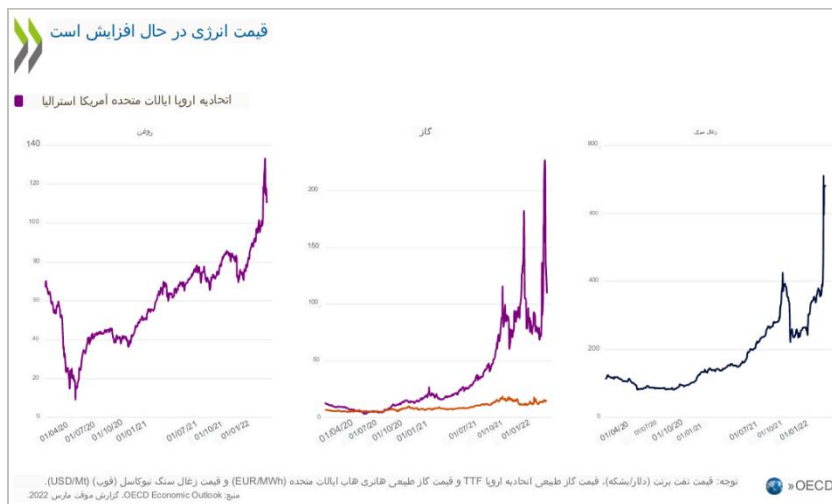
۳- تأثیر جنگ اوکراین بر اقتصاد جهانی

تأثیر جنگ اوکراین بر اقتصاد جهانی را می‌توان از منظر نظریه اقتصادی لیبرال و مفهوم وابستگی متقابل توضیح داد. روسیه بزرگ‌ترین منبع تأمین انرژی برای اروپا و غرب و همچنین شمال صنعتی به صورت کلی محسوب می‌شود. کاهش صادرات انرژی به ویژه گاز روسیه به اروپا و غرب بر اقتصاد جهانی به صورت مستقیم اثرگذار است و موجب ایجاد نوسان‌های قابل توجهی در بازارهای جهانی می‌شود. در خلال عدم قطعیت، سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه تخمین می‌زند که رشد اقتصادی جهانی در سال جاری می‌تواند بیش از ۱ درصد کمتر از انتظار پیش‌بینی شده قبل از جنگ باشد، درحالی‌که تورم که در ابتدای سال بالا بود، می‌تواند حداقل ۲.۵ واحد درصد دیگر برحسب سرانه افزایش یابد. در مجموع نمودار زیر تأثیر بالقوه بر تولید ناخالص داخلی و تورم را در دوره ۱ ساله از ۲۴ فوریه ۲۰۲۲ نشان می‌دهد (OECD, 2022a).

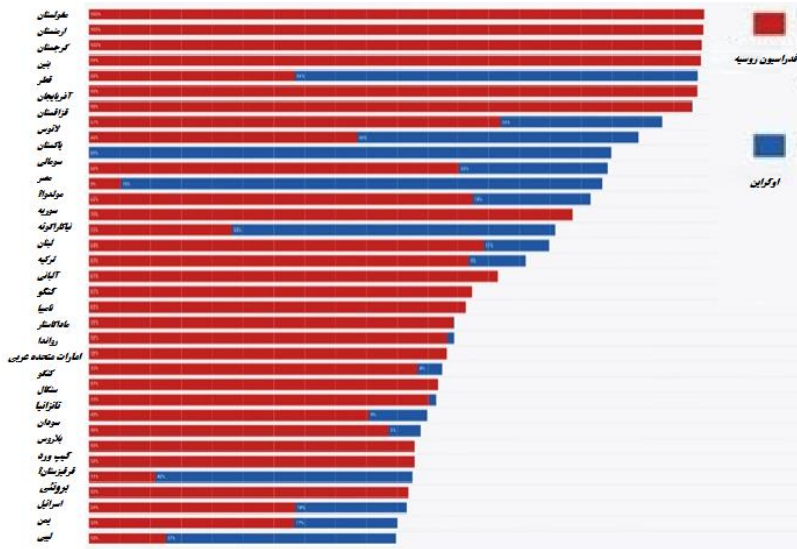
پیامد جنگ اوکراین بر رشد جهانی و تورم بیشتر

روسیه با تأمین حدود ۱۹ درصد گاز طبیعی و ۱۱ درصد نفت جهان یکی از مهم‌ترین منابع تأمین‌کننده انرژی موردنیاز اروپا محسوب می‌شود. همین امر نشان می‌دهد تأثیر جنگ اوکراین بر قیمت انرژی تا چه اندازه می‌تواند مؤثر باشد. پس از جنگ اوکراین قیمت انرژی به طرز نگران‌کننده‌ای افزایش یافته است. اروپا نیز به شدت به گاز و نفت روسیه وابسته است. قیمت گاز در اروپا در حال حاضر بیش از ۱۰ برابر قیمت یک سال گذشته است، درحالی‌که هزینه نفت در مدت مشابه تقریباً دو برابر شده است. شوک قیمت خطر افزایش فقر و اختلال در تولید کالاها و خدمات در سراسر جهان را به همراه دارد. شکل زیر نشان‌دهنده افزایش قیمت انرژی است. شکل زید نشان می‌دهد که قیمت حامل‌های انرژی شامل نفت، گاز و زغال سنگ در اروپا به شدت پس از جنگ اوکراین افزایش یافته است (OECD, 2022b).

افزایش قیمت انرژی پس از جنگ اوکراین

روسیه و اوکراین روی هم حدود ۳۰ درصد از صادرات جهانی گندم، ۲۰ درصد ذرت، کود معدنی و گاز طبیعی و ۱۱ درصد صادرات نفت را تشکیل می‌دهند. علاوه بر این، زنجیره تأمین در سراسر جهان به صادرات فلزات از روسیه و اوکراین بستگی دارد. روسیه تأمین‌کننده اصلی پالادیوم است که در مبدل‌های کاتالیزوری خودرو و نیکل مورد استفاده در تولید فولاد و تولید باتری استفاده می‌شود. روسیه و اوکراین همچنین منابع گازهای نجیب مانند آرگون و نئون هستند که در ساخت نیمه‌هادی‌ها استفاده می‌شود و همچنین تولیدکنندگان عمده اسفنج تیتانیوم که در صنعت هواپیماسازی استفاده می‌شود نیز محسوب می‌شوند. هر دو کشور همچنین دارای ذخایر جهانی قابل توجهی از اورانیوم هستند. قیمت بسیاری از این کالاها از زمان شروع جنگ به شدت افزایش یافته اگرچه هیچ وقفه قابل توجهی در تولید یا حجم صادرات وجود نداشته است (OECD, 2022a).

منبع: (unctad,2022:9)

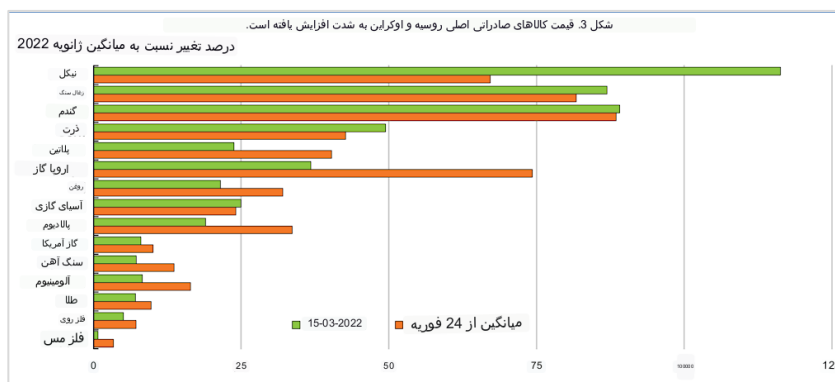
علاوه بر تحت تأثیر قرار گرفتن تمام کشورهای واردکننده مواد غذایی از افزایش قیمت مواد غذایی، برخی از اقتصادها نیز مستقیماً به جهت وابستگی به واردات گندم از روسیه و اوکراین در معرض خطر قرار می‌گیرند. قیمت گندم و ذرت از زمان شروع جنگ دستخوش نوسان فراوان بوده است، اما همچنان ۳۰ درصد بالاتر از قیمت آن در ابتدای سال است.

منبع: (unctad,2022:9)

تأثیر جنگ از سه کانال اصلی رخ خواهد داد. اولاً، قیمت‌های بالاتر برای کالاهایی مانند غذا و

انرژی به افزایش تورم ادامه می‌دهد که به نوبه خود ارزش درآمد را کاهش می‌دهد و بر تقاضا تأثیر می‌گذارد. دوم، اقتصادهای همسایه به ویژه با اختلال در تجارت، زنجیره تأمین و حواله‌ها و همچنین افزایش تاریخی در جریان پناهجویان مواجه خواهند شد و سوم، کاهش اعتماد تجاری و عدم اطمینان بیشتر سرمایه‌گذاران بر قیمت دارایی‌ها تأثیر می‌گذارد، شرایط مالی را سخت‌تر می‌کند و به‌طور بالقوه منجر به خروج سرمایه از بازارهای نوظهور می‌شود (Kammer et al., 2022). شکل زیر افزایش قیمت کالاهای صادراتی روسیه و اوکراین را از ژانویه ۲۰۲۲ نشان می‌دهد.

قیمت کالاهای صادراتی اصلی روسیه و اوکراین (درصد تغییر از ژانویه ۲۰۲۲)

از پیامدهای جنگ اوکراین اعمال رژیم‌های تحریم جدیدی در نظام بین‌الملل بوده است. این تحریم‌ها در سطوح و ابعاد مختلف علیه دولت روسیه اعمال شده‌اند. به عبارت دیگر می‌توان گفت جنگ اوکراین به نوعی منجر به تقویت رژیم تحریم‌ها در نظام بین‌الملل شده است. این امر ناشی از احساس وابستگی اقتصادی متقابل در کشورهای غربی و لیبرال دموکراسی‌ها است. تهاجم روسیه به اوکراین چند کشور را بر آن داشته تا طیف وسیعی از تحریم‌ها را علیه مسکو اعمال کنند (سمیعی اصفهانی و فرحمند، ۱۴۰۱: ۸۸). روسیه در حال حاضر تحریف‌شده‌ترین کشور جهان است. بخشی از این تحریم‌ها به حوزه مالی و بانکی مربوط است که گسترده‌ترین حوزه تحریمی را تشکیل می‌دهد. تا پایان ماه مارس، تحریم‌های مالی حدود سه چهارم از دارایی‌های بخش بانکی روسیه را هدف قرار داده بود. هدف بنیادین تحریم‌های اعمالی علیه روسیه قطع جریان‌های اقتصادی بین‌المللی بود که روسیه را به اقتصاد بین‌الملل متصل می‌کرد. تحریم‌ها از طریق حذف هفت بانک روسی از شبکه ارتباطات مالی بین‌بانکی اجتماعی برای سراسر جهان یا همان SWIFT دسترسی روسیه به بازارهای مالی جهانی را محدود کرده است. محدودیت‌های بانک مرکزی فدراسیون روسیه (CBR) مخرب‌ترین تحریم‌ها را با مسدود شدن ذخایر ناخالص بین‌المللی روسیه متحمل شده است که در خارج از این کشور نگهداری می‌شود و مانع از توانایی

روسیه برای انجام تعهدات مالی خود می‌شود. روسیه همچنین متقابلاً محدودیت‌هایی را اعلام کرده است، از جمله الزام واردات انرژی اروپا به روبل. در حالی که این امر به حمایت از روبل کمک کرده است، چنین اقدامی می‌تواند برنامه‌های اروپا برای کاهش وابستگی به انرژی روسیه را تسریع بخشد و توانایی روسیه برای تأمین مالی صادرات را در بلندمدت محدود کند (World Bank, 2022).

بخش دیگری از پیامدهای تحریم‌های اعمالی علیه روسیه منجر به تأثیراتی در حوزه بازار در داخل روسیه و ترک شرکت‌های بین‌المللی شده است. تحریم‌های اقتصادی در کنار تحریم‌های سیاسی منجر به خروج شرکت‌ها و کارتل‌های بین‌المللی از روسیه شده است. بسیاری از شرکت‌های بین‌المللی نیز بازار روسیه را ترک کرده‌اند. صادرات نفت و گاز هنوز هم شدت تحت تأثیر تحریم‌ها قرار گرفته است و این بحران می‌تواند انتقال جهانی به سمت منابع انرژی سبزتر را تسریع کند (World Bank, 2022). تحریم‌های مالی بر زنجیره تأمین و تجارت تأثیر می‌گذارد، زیرا شرکت‌ها دریافتن کانال‌های مالی برای مدیریت تجارت با روسیه مشکل خواهند داشت. این امر می‌تواند توانایی روسیه در تأمین برخی کالاها و اقلام را با دشواری مواجه کند. به‌عنوان نمونه تحریم تراشه علیه روسیه می‌تواند توانایی این کشور را در صنایع تسلیحاتی و موشکی کاهش دهد.

علاوه بر این، تخریب احتمالی برخی از زیرساخت‌ها (به‌ویژه بنادر در اوکراین) مشکلات موجود در زنجیره تأمین را تشدید خواهد کرد. اختلال در زنجیره تأمین از سه منبع ناشی می‌شود: (۱) مسیرهای تجاری زمینی بین اروپا و آسیا با مشکل‌تر یا غیرممکن شدن ترانزیت از طریق روسیه از منظر رعایت ایمنی، مختل خواهد شد. (۲) روابط هوایی بین اروپا و روسیه (و به‌نوبه خود روسیه و اروپا) به دلیل تصمیم کشورهای اتحادیه اروپا برای بستن حریم هوایی خود به روی هواپیماها و محموله‌های روسیه به‌شدت با مشکل مواجه خواهد شد. (۳) مسیرهای حمل‌ونقل دریایی از طریق دریای سیاه پس از تصمیم اوکراین برای تعطیلی کشتیرانی تجاری برای چند هفته لغو خواهد شد (Economist Intelligence Unit, 2022). در حالی که حریم هوایی روسیه به روی ۳۶ کشور و بالعکس بسته شده است، برخی از شرکت‌های حمل‌ونقل در حال حاضر توصیه می‌کنند که محموله‌های زمینی بین اروپا و آسیا رزرو نشوند. این جنگ تأثیر منفی بر ظرفیت بار هوایی جهانی خواهد داشت و قیمت حمل‌ونقل هوایی را افزایش می‌دهد زیرا حمل‌ونقل کالا مجبور است مسیرهای طولانی‌تری را طی کند و پول بیشتری را برای سوخت هزینه کند (Unctad, 2022).

طبق گزارش سازمان ملل متحد، بر اساس شش شاخص قرار گرفتن کشورها در معرض اثرات موج جنگ بر بازارهای کالایی و مالی جهانی، ۱.۷ میلیون نفر در جهان در ۱۰۷ اقتصاد حداقل به‌شدت در معرض خطر یکی از این سه بحران کانال‌های جهانی انتقال، افزایش قیمت مواد غذایی، افزایش قیمت انرژی و سخت شدن شرایط مالی قرار دارند (United Nations, 2022).

پیامد دیگر جنگ اوکراین بر اقتصاد جهانی در ریکاور کندتر اقتصاد جهانی پس از همه‌گیری کووید ۱۹ بوده است. کووید ۱۹ که به رشد اقتصادی جهان به شدت ضربه وارد کرد، اقتصاددانان و سیاستمداران را امیدوار کرده بود که پس‌از این پاندمی، ریکاوری اقتصاد جهانی با سرعت مناسبی آغاز شود. اما بحران جنگ اوکراین بر بحران پاندمی کووید ۱۹ متراکم شد و این امر موجب شد رشد اقتصاد جهانی در مقایسه با انتظارات در سطحی کندتر صورت پذیرد. پیش از حمله روسیه به اوکراین، پیش‌بینی‌ها رشد اقتصادی جهانی در سال ۲۰۲۲ را حدود ۵ درصد تخمین زدند. بر اساس گزارش نوامبر ۲۰۲۲ سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، جنگ در اوکراین یک «شوک انرژی عظیم و تاریخی» به بازارها بود. «شوک» جنگ یکی از عوامل اصلی بود که رشد اقتصادی را در سال ۲۰۲۲ به ۳.۱ درصد کاهش داد و چرا سازمان همکاری و توسعه اقتصادی پیش‌بینی کرد که در سال ۲۰۲۳ به ۲.۲ درصد کاهش یابد. این گزارش نشان می‌دهد که جنگ بیشترین نقش را در این امر داشته است (Jenkins, 2023).

نتیجه‌گیری و بحث

جنگی که در ۲۴ فوریه ۲۰۲۲ توسط روسیه علیه اوکراین آغاز شد، پیامدهای برجسته و مهمی را برای جهان به دنبال داشته است. اگرچه مهم‌ترین و آشکارترین پیامد آن فاجعه انسانی و آوارگی و کشته شدن تعداد زیادی از شهروندان و نیروهای نظامی دو کشور است، اما پیامدهای اقتصادی آن نیز قابل توجه هستند. این جنگ در سطح جهانی اقتصاد و تجارت را دستخوش بحران کرده است. از نظر رئالیسم، جنگ روسیه علیه اوکراین می‌تواند نتیجه تلاش‌های روسیه برای حفظ منافع و قدرت خود باشد. این نظریه تمایل دارد تا تصمیمات اوکراین و رفتارهای روسیه را بر اساس منافع ملی تحلیل کند و سعی کند دلایل رئالیستی جنگ را در درون و خارج از جغرافیای دو کشور بیابد. این نظریه چنان غالب است که دیدگاه دیگر اقتصاد سیاسی که لیبرالیسم است و به تلاش‌های میانجی‌گری سیاسی، حمایت از قوانین بین‌المللی و تمایل به حل منازعات صلح‌آمیز توجه دارد را کنار می‌زند و نشان می‌دهد که روسیه در درجه اول رویکرد رئالیستی به مسئله بحران داشته است منتها نباید فراموش کرد که به خاطر روابط اقتصادی و تأثیر جنگ بر اقتصاد روسیه نیز ملاحظات اقتصادی جنگ و همچنین تأثیر تحریم‌ها را نادیده نمی‌گیرد. البته باید متذکر شد که به سبب تجارت بین‌المللی این جنگ بر اقتصاد جهانی نیز تأثیر دارد.

همان طور که در مقاله نشان داده شد روسیه و اوکراین تولیدکنندگان و صادرکنندگان عمده اقلام غذایی، مواد معدنی و انرژی هستند. جنگ در حال حاضر باعث ایجاد شوک‌های اقتصادی و مالی قابل توجهی شده است. این امر به‌ویژه در بازارهای کالایی که قیمت نفت، گاز و گندم را شامل می‌شود به شدت ملموس‌تر است. تغییرات قیمت کالاها و بازارهای مالی که از زمان شروع

جنگ مشاهده شده است، در صورت تداوم، می‌تواند رشد تولید ناخالص داخلی جهانی را در سال اول بیش از ۱ درصد کاهش دهد و منجر به رکود عمیق در روسیه شود و تورم قیمت جهانی مصرف‌کننده را تا حدود ۲.۵ درصد افزایش دهد. حمایت مالی مناسب و خوب با هدفمندی دقیق می‌تواند تأثیر منفی بر رشد را با افزودن تنها یک تقویت‌کننده اضافی کوچک به تورم کاهش دهد. در برخی کشورها این امر می‌تواند با مالیات بر سودهای بادآورده تأمین شود. در مواجهه با یک شوک منفی جدید نامشخص از نظر مدت‌زمان و اندازه و گستردگی، سیاست پولی باید به تمرکز بر اطمینان از انتظارات تورمی ثابت ادامه دهد. اکثر بانک‌های مرکزی باید برنامه‌های قبل از جنگ خود را با انتظار اقتصادهای آسیب‌دیده ادامه دهند که ممکن است برای ارزیابی کامل پیامدهای بحران به یک مکث نیاز باشد. در کوتاه‌مدت، بسیاری از دولت‌ها باید ضربه قیمت‌های بالاتر انرژی را مهار کنند، منابع انرژی را متنوع کنند و کارایی را در صورت امکان افزایش دهند. در مورد مواد غذایی، سیاست‌هایی مانند تولید بیشتر در کشورها، خودداری از حمایت‌گرایی و حمایت چندجانبه و پشتیبانی از کشورهایی که بیشترین آسیب را از اختلال در عرضه از روسیه و اوکراین متحمل می‌شوند، کمک خواهد کرد. این جنگ بر اهمیت به حداقل رساندن وابستگی به روسیه برای واردات کلیدی انرژی تأکید کرده است. سیاست‌گذاران باید مناسب بودن طراحی بازار را باهدف تضمین امنیت انرژی و ایجاد انگیزه‌هایی برای اطمینان از انتقال سبز به روشی که حمایت عمومی می‌شود، تجدیدنظر کنند. نتایج جنگ، چشم‌انداز سریع رو به وخامت اقتصاد جهانی را تأیید می‌کند که زیربنای آن افزایش قیمت مواد غذایی، سوخت و کود، افزایش نوسانات مالی، واگذاری توسعه پایدار، پیکربندی‌های پیچیده زنجیره تأمین جهانی و افزایش هزینه‌های تجاری است. در این دوران سخت، سیاست‌گذاران باید حائل‌ها و نهادهای سیاست‌های کلان اقتصادی را برای افزایش ثبات تقویت کنند. با تقویت سیستم‌های حمایت اجتماعی برای محافظت از آسیب‌پذیرترین افراد، از جمله پناهندگان و حفظ تمرکز بر بهبود بهره‌وری انرژی و انتقال سبز برای تضمین آینده‌ای پایدار، بهبودی فراگیر و برابرتر را ترویج دهید.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند دولت‌ها همچنان از ابزار اقتصاد در راستای تقویت توان و پیگیری منافع ملی خود بهره می‌برند. در صورت وقوع جنگ نیز دولت‌ها می‌کوشند تا توان اقتصادی رقیب را هدف قرار دهند؛ زیرا اقتصاد پویا و قدرتمند می‌تواند تداوم جنگ را برای دولت‌های دیگر فراهم کند. از سوی دیگر دولت‌های متحد در قبال متجاوز با استفاده از وابستگی متقابل می‌توانند واکنش نشان دهند. در حلقه دولت‌های متحد نظریه لیبرالیستی اقتصاد می‌تواند تجلی یابد اما در مواجهه با دولت متجاوز یا متخاصم این چارچوب جای خود را به اقتصاد سیاسی رئالیستی می‌دهد.

الف) منابع فارسی

- ۱) درج، حمید (۱۴۰۱) «تأثیر جنگ ۲۰۲۲ روسیه و اوکراین بر اقتصاد بین‌الملل»، آسیای مرکزی و قفقاز ۲ (۱۱۸) http://ca.ipisjournals.ir/article_696734.html
- ۲) رستمی، محمدرضا (۱۳۹۳). «بحران اوکراین، زمینه‌های منطقه‌ای و پیامدهای فرامنطقه‌ای»، آسیای مرکزی و قفقاز ۲۰ (۸۵) http://ca.ipisjournals.ir/article_13821.html
- ۳) رضا پور، دانیال و ابوالفضل مجیدی. (۱۴۰۰) «جنگ هیبریدی روسیه در قبال جمهوری اوکراین با تأکید بر راهبرد اطلاعاتی»، مدیریت و پژوهش‌های دفاعی ۲۰ (۹۱). https://mdr.ihu.ac.ir/article_206645.html
- ۴) زمانی، ناصر. (۱۳۹۲) «تحلیل ریشه‌ها و ماهیت بحران اوکراین: تشدید تنش شبه جنگ سرد بین روسیه و غرب» فصلنامه سیاست خارجی ۲۷ (۴). http://fp.ipisjournals.ir/article_12084.html
- ۵) سمیعی اصفهانی، علیرضا و سارا فرحمنند (۱۴۰۱) «جنگ روسیه - اوکراین و آینده نظم بین‌المللی» مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز ۲۸ (۱۸). http://ca.ipisjournals.ir/article_696736.html
- ۶) قنبرلو، عبدالله (۱۳۹۳)، مبانی و مؤلفه‌های مفهومی اقتصاد سیاسی بین‌الملل، جستارهای سیاسی معاصر، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی سال پنجم، شماره دوم، تابستان ۱۳۹۳، صص ۸۷-۱۱۰
- ۷) سلیمیان، صالح و محمد رسول الماسی فرد (۱۳۹۹)، جستجو زمینه‌ها اقتصاد صلح با استفاد از نظریه بازی‌ها، فصلنامه مطالعات اقتصاد سیاسی بین‌الملل، دور سوم، شمار اول، صص ۲۰۷-۱۸۱

ب) منابع انگلیسی

- 8) Balli, F., Billah, M., & Chowdhury, I. (2022). Impact of the Russia-Ukraine war on hospitality equity markets. *Tourism Economics*. <https://doi.org/10.1177/13548166221133493>
- 9) Collinson, S. (2022). How Zelensky changed the West's response to Russia. CNN. <https://edition.cnn.com/2022/02/28/politics/zelensky-us-response-to-russia/index.html>
- 10) Dugin, A. (2015). *Last War of the World-Island: The Geopolitics of Contemporary Russia*. <https://www.goodreads.com/en/book/show/25677643>
- 11) Economics Observatory. (2022). *Rebuilding Ukraine: how will policy-makers shape the country after the war?* <https://www.economicsobservatory.com/rebuilding-ukraine-how-will-policy-makers-shape-the-country-after-the-war>
- 12) Economist Intelligence Unit. (2022). *Economic impact of Russia-Ukraine war*. <https://www.eiu.com/n/global-economic-implications-of-the-russia-ukraine-war/>

- 13) European Council. (2022). Impact of sanctions on the Russian economy. <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/impact-sanctions-russian-economy/>
- 14) Feklyunina, V. (2016). Soft power and identity: Russia, Ukraine and the 'Russian world(s)'. *European Journal of International Relations*, 22(4). <https://doi.org/10.1177/1354066115601200>
- 15) Glaubien, T., Svanidze, M., Götz, L., Prehn, S., Jamali Jaghdani, T., Đurić, I., & Kuhn, L. (2022). The War in Ukraine, Agricultural Trade and Risks to Global Food Security. *Intereconomics*, 57(3), 157–163. <https://doi.org/10.1007/s10272-022-1052-7>
- 16) Guenette, J., Kenworthy, P., & Wheeler, C. (2022). Implications of the War in Ukraine for the Global Economy. World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/37372>
- 17) Harmash, O. (2023a). Ukraine suffers biggest economic fall in independent era due to war. Reuters. <https://www.reuters.com/markets/europe/ukraines-economy-falls-304-2022-minister-2023-01-05/>
- 18) Harmash, O. (2023b). Ukraine's economy stabilizes after shock of war. Reuters. <https://www.reuters.com/markets/europe/ukraines-economy-stabilizes-after-shock-war-2023-02-27/>
- 19) Inman, P. (2023). Is the Ukraine war boosting or damaging the Russian economy?. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2023/apr/10/is-the-ukraine-war-boosting-or-damaging-the-russian-economy>
- 20) Jenkins, B. M. (2023). Consequences of the War in Ukraine: The Economic Fallout. *RAND*. <https://www.rand.org/blog/2023/03/consequences-of-the-war-in-ukraine-the-economic-fallout.html>
- 21) Kammer, A., Azour, J., Selassie, A. A., Goldfajn, I., & Rhee, C. Y. (2022). How War in Ukraine Is Reverberating Across World's Regions. *IMF*. <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2022/03/15/blog-how-war-in-ukraine-is-reverberating-across-worlds-regions-031522>
- 22) Karabayram, F. (2007). Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası Kitap Açıklaması. In *Lalezar Kitabevi*. <https://www.dr.com.tr/Kitap/Rusya-Federasyonunun-Guney-Kafkasya-Politikasi/Firat-Karabayram/Arastirma-Tarih/Politika-Arastirma/Uluslararası-iliskiler/urunno=0000000502215>
- 23) Khudaykulova, M., Yuanqiong, H., & Khudaykulov, A. (2022). Economic Consequences and Implications of the Ukraine-Russia War. *THE INTERNATIONAL JOURNAL OF MANAGEMENT SCIENCE AND BUSINESS ADMINISTRATION*, 8(4), 44–52. <https://doi.org/10.18775/ijmsba.1849-5664-5419.2014.84.1005>
- 24) Kuzio, T. (2018). Russia–Ukraine Crisis: The Blame Game, Geopolitics and National Identity. In *Europe - Asia Studies* (Vol. 70, Issue 3). <https://doi.org/10.1080/09668136.2018.1443643>
- 25) Lepskiy, M., & Lepska, N. (2023). The War in Ukraine and its Challenge to NATO: Peacekeeping to Peace Engineering. *American Behavioral Scientist*, 67(3), 402–425. <https://doi.org/10.1177/00027642221144833>
- 26) Mbah, R. E., & Wasum, D. (2022). Russian-Ukraine 2022 War: A Review of the Economic Impact of Russian-Ukraine Crisis on the USA, UK, Canada, and Europe. *Advances in Social Sciences Research Journal*, 9(3), 144–153. <https://doi.org/10.14738/assrj.93.12005>

- 27) Mykhaleiko, A. (2020). The New Independent Orthodox Church in Ukraine. *Südosteuropa*, 67(4), 476–499. <https://doi.org/10.1515/soeu-2019-0037>
- 28) National Security and Defense Council of Ukraine. (2020). Throughout 2020, the NSDC of Ukraine adopted a number of strategically important decisions for the development of the state. <https://www.rnbo.gov.ua/en/Dialnist/4784.html?PRINT>
- 29) NEZHYVA, M., & MYSIUK, V. (2022). War in Ukraine: challenges for the global economy. *Foreign Trade: Economics, Finance, Law*, 121(2), 16–25. [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2022\(121\)02](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2022(121)02)
- 30) Nória Júnior, R. de S., Ewert, F., Webber, H., Martre, P., Hertel, T. W., van Ittersum, M. K., & Asseng, S. (2022). Needed global wheat stock and crop management in response to the war in Ukraine. *Global Food Security*, 35, 100662. <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2022.100662>
- 31) Nygren, Bertil. (2008). *The rebuilding of Greater Russia : Putin’s foreign policy towards the CIS countries*. Routledge. <https://www.routledge.com/The-Rebuilding-of-Greater-Russia-Putins-Foreign-Policy-Towards-the-CIS/Nygren/p/book/9780415590457>
- 32) OECD. (2022a). *OECD Economic Outlook, Interim Report March 2022*. <https://doi.org/10.1787/4181D61B-EN>
- 33) OECD. (2022b). *Energy prices are spiking*. <https://www.oecd.org/coronavirus/en/data-insights/energy-prices-are-spiking>
- 34) Plokhly, S. (2017). *The gates of Europe : a history of Ukraine*. Basic Books.
- 35) Sander Christensen, C. (2020). *Analyzing political tensions between Ukraine, Russia, and the EU*. IGI Global.
- 36) Silva, F. B. G., & Volkova, E. (2018). Can VPIN forecast geopolitical events? Evidence from the 2014 Crimean Crisis. *Annals of Finance*, 14(1). <https://doi.org/10.1007/s10436-017-0314-z>
- 37) Traynor, I., & Grytsenko, O. (2013). Ukraine suspends talks on EU trade pact as Putin wins tug of war. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2013/nov/21/ukraine-suspends-preparations-eu-trade-pact>
- 38) Unctad. (2022). *The impact on trade and development of the war in Ukraine*.
- 39) United Nations. (2022). *Global Impact of war in Ukraine on food, energy and finance systems*. <https://news.un.org/pages/wp-content/uploads/2022/04/UN-GCRG-Brief-1.pdf>
- 40) Winfrey, M. (2022). *Ukraine Economy to Fall 45% in 2022, Russia 11%, World Bank Says*. Bloomberg. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-04-10/ukraine-economy-to-fall-45-in-2022-russia-11-world-bank-says#xj4y7vzkg>
- 41) World Bank. (2022, April 10). *Europe and Central Asia Economic Update, Spring 2022. Europe and Central Asia Economic Update, Spring 2022: War in the Region*; Washington, DC: World Bank. <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1866-0>
- 42) unctad (2022), *Global Impact of war in Ukraine on food, energy and finance systems*, https://unctad.org/system/files/official-document/un-gcrg-ukraine-brief-no-1_en.pdf